

TALABALARNING AKADEMIK MOBILLAGINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH

Ximmataliyev D.O.

ChDPU “Maktab menejmenti” kafedrasi professori

Usarboyeva D.U.

ChDPU “Pedagogika va psixologiya” 1-bosqich magistri

Tayanch soʻzlar: mobillik, dastur, maʼlumot, talab, oʻzgaruvchanlik, individuallashev, mehnat bozori.

Ключевые слова: мобильность, применение, информация, спрос, изменчивость, индивидуализация, рынок труда.

Key words: mobility, application, information, demand, variability, individualization, labor market.

Taʼlim dunyoning turli mamlakatlarida rivojlanishning asosiy ustunligi va asosiy koʻrsatkichi hisoblanadi. Aytish mumkinki, davlatlar nafaqat tovarlar yoki xizmatlar, balki taʼlim oʻrtasida ham raqobatlashadi. Mamlakatlar boshqaruv qobiliyatiga ega, yuqori texnologiyalarni biladigan, bozor iqtisodiyotini yoʻlga qoʻya oladigan yuqori malakali mutaxassislariga ega boʻlsagina raqobatbardosh boʻla oladi. Shunda jahon bozor iqtisodiyoti ehtiyojlarini qondira oladigan samarali taʼlim tizimi yaratiladi.

Jahon taʼlim tizimlari akademik mobillikni rivojlantirish tendensiyasi bilan ajralib turadi.

“2017-2021-yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar Strategiyasi” da Bolonya deklaratsiyasiga qoʻshilish masalasining belgilab qoʻyilganligi bu masalaning oliy taʼlim uchun qanchalik muhim ekanligini koʻrsatmoqda [1]. Bolonya deklaratsiyasini imzolagan barcha davlatlar oliy taʼlimning ikki darajali tizimiga oʻtishlari shart. Birinchi daraja 3-4 yil davom etadi. Uni tugatgandan soʻng bitiruvchiga muayyan sohada ishlash imkonini beruvchi bakalavr darajasi taqdim qilinadi. Ikkinchi darajadagi dasturlarni oʻtash magistr (1-2 yil) va yoki doktor (3-4 yil) darajasini olishga imkon beradi.

Ko‘pchilik xorijiy davlatlarning oliy ta’lim tizimida sinov birliklarini kayd kilish va to‘plash funksiyalariga ega bo‘lgan va xorijda o‘qishning akademik tan olinishini kafolatlovchi European Credit Transfer System (ECTS) sinov birliklari tizimi yoki unga mos boshqa tizim qabul qilinishi va kiritilishi muhim ahamiyat kasb etadi (1999 y. ECTS tizimi 1062 ta Yevropa oliy o‘quv yurtlarida qabul qilingan) [3].

Akademik mobillik–oliy ta’lim muassasalar talabalar yoki o‘qituvchilarining o‘qish yoki o‘qitish maqsadida ma’lum vaqt davomida o‘z mamlakati ichidagi yoki undan tashqaridagi boshqa ta’lim muassasasiga ko‘chib o‘tishidir [2].

Akademik mobillikning rivojlanishi yangilik emas. Zamonaviy sharoitda universitetlar o‘quv jarayonining majburiy komponenti sifatida akademik mobillikni rivojlantirishga harakat qilmoqda, ya’ni akademik mobillik ta’lim dasturlarini amalga oshirishning ajralmas qismiga aylanishi kerak. Bu oliy ta’lim tashkilotlari ishida ta’lim dasturlarining tashkiliy talablaridan tortib, normativ-huquqiy va uslubiy bazani o‘zgartirishgacha bo‘lgan juda jiddiy o‘zgarishlarni, moliyaviy resurslarni ham talab qiladi. O‘qitishning o‘zgaruvchanligi va individuallashuvi zamonaviy ishlab chiqarishning muqarrar qismidir. Binobarin, akademik mobillik bilan ta’minlangan boshqa ta’lim tashkilotlarida qisman o‘qitish mehnat bozorida zarur bo‘lgan zamonaviy ishchini tayyorlashning muqarrar talabidir, deb aytishimiz mumkin [4].

Akademik mobillikning ikkita asosiy turi mavjud:

- “Vertikal” - talaba yoki o‘qituvchi butunlay boshqa davlatga o‘qishga yuborilganda;

- “Gorizontal” - talaba yoki o‘qituvchining ma’lum vaqtga boshqa davlatga ketishi (masalan: semestr, yil) [3];

Pedagogik kadrlar tayyorlash sohasida talabalar o‘rtasida akademik mobillikni rivojlantirish muammolari bo‘yicha tadqiqot o‘tkazildi. So‘rovnoma savollari uchta blokga bo‘lindi. Birinchi blok savollari talabalarining akademik mobillikda ishtirok etish zarurati bilan bog‘liq edi. Ikkinchi blok savollarida talabalarining akademik mobillikda ishtirok etish imkoniyatlari bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqildi. Uchinchi blok talabalarining kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun akademik mobillikda ishtirok etishning ahamiyati bilan bog‘liq masalalarga bag‘ishlandi.

So‘rovnoma ma’lumotlarini o‘rganib chiqib, respondentlarning 87 foizi akademik mobillikda ishtirok etishni xohlaydi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Bu shuni ko‘rsatadiki, bu hodisa yoshlar orasida mashhur bo‘lib bormoqda.

Talabalar uchun akademik mobillikda ishtirok etishdagi asosiy to‘siqlardan biri bu chet tilini yetarli darajada bilmaslik yoki uning to‘liq emasligidir. Shu munosabat bilan ushbu so‘rovnomada talabalarga chet tilini bilishlari haqida savol berildi. Natijalarni o‘rganib chiqqandan so‘ng, respondentlarning 58 foizi ingliz tilini, 25 foizi nemis tilini o‘rgangan, qolganlari bu masala bo‘yicha gapirmagan degan xulosaga kelishimiz mumkin, shundan xulosa qilishimiz mumkinki, tillar chuqurroq o‘rganilmagan va maktab dasturida olingan bilim darajasi to‘liq emasligini ko‘rsatadi. Tillarni yetarlicha bilimga ega bo‘lmagan holda o‘rganishni davom ettirishga tayyorligi haqida so‘ralganda, respondentlarning 83 foizi ijobiy javob bergan. Ushbu ma’lumotlar akademik mobillik fenomeni zamonaviy dunyoda tobora ommalashib borayotganidan dalolat beradi.

Biroq, “akademik mobillik” atamasini ishlatganda, talabalar ko‘pincha G‘arbiy Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarini nazarda tutadilar. Xususan, ushbu so‘rovnomada talabalardan o‘qishni davom ettirish uchun borishni hohlagan davlatni tanlash so‘ralgan. Shunday qilib, respondentlarning 58 foizi AQShga, 25 foizi Fransiyaga, atigi 9 foizi Germaniyani tanlagan, 8 foizi esa uzoqqa borishni istamagan. Balki, bu tilni o‘rganish qiyinligi bilan bog‘liq, balki, mamlakatlarning obro‘si ham katta rol o‘ynaydi.

Akademik mobillikning yetarli darajada rivojlanmaganligining yana bir sababi talabalarning shaxsiy hayotidir. Shuning uchun, ba’zilar uchun boshqa davlatda uzoq muddatli o‘qish imkoniyati yo‘q. Talabalar akademik mobillikni rivojlantirishni qo‘shimcha kasbiy kompetensiyalarni egallash, mustaqil hayot va tashkiliy masalalarni yechish tajribasini egallash, xalqaro tajribani o‘zlashtirish sifatida baholaydilar.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, akademik mobillik dasturida talabalar uchun yuzaga keladigan bir qator muammolar mavjud.

Birinchidan, respondentlarning aksariyati moliyaviy muammoni ko‘rsatdi, chunki mablag‘larning yarmi shaxsiy byudjetdan keladi.

Ikkinchidan, bu chet tilini bilish muammosi. Ko‘pgina talabalar chet tilini o‘rganish kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun unchalik muhim emas deb hisoblashadi. Buning sababi, akademik mobillik yaxshi rivojlanmagan va boshqa davlatga o‘qish imkoniyati juda kam.

Uchinchidan, hozirgi vaqtda oliy ta’lim muassasalarida asosan qisqa muddatli mobillik ustunlik qiladi. Buning sababi, hamma ham oilasi bilan boshqa davlatga borishga tayyor emas.

To‘rtinchidan, sabablardan biri boshqa davlatda amaliyot o‘tash vaqtida ishga joylashish qiyinligidir.

Umuman olganda, oliy ta'lim muassasalarida bu soha hali yetarli darajada rivojlanmaganligini aytishimiz mumkin, garchi vaziyat asta-sekin yaxshi tomonga o'zgarib bormoqda va ma'lum o'zgarishlar bilan ushbu sohadagi qonunchilikni takomillashtirish, mobillikni me'yoriy va uslubiy qo'llab-quvvatlashni takomillashtirishga qaratilgan bo'lsada, chet tilini bilish darajasini oshirish uchun davlat moliyaviy yordamini rivojlantirish, ham kiruvchi, ham chiquvchi akademik mobillik ulushini sezilarli darajada oshirishga ehtiyoj mavjud.

Talabalarning akademik mobilligini shakllantirish jarayonining ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish, shuningdek, Yevropa mamlakatlarida ushbu sohadagi konstruktiv xalqaro tajribani o'rganish muhim ahamiyatga ega va buning foydasiga quyidagi dalillarni keltirish mumkin:

1. Butun dunyoda va hayotning barcha jabhalarida modernizatsiya amalga oshirilmoqda. Pedagogika fanini jahonning yetakchi davlatlarining o'qitish va tarbiyalash nazariyasi va amaliyoti yutuqlari bilan boyitish bugungi kunda uni samarali rivojlantirishning zarur sharti bo'lib, ayni paytda haqiqatda hayotimiz va ilmiy faoliyatimiz normasiga aylandi.

2. Xalqaro ta'lim faoliyatining eng maqbul modellari va akademik mobillik shakllarini amalga oshirishning yetakchi vositasi sifatida tanlash istagi.

3. Butun dunyoda, shu jumladan, mamlakatimizda ham ta'limning asosiy xususiyatlari, paradigmalari o'zgarishi, ta'limning vazifalari va vazifalari nuqtai nazarida chuqur sifat o'zgarishlari ro'y berayotgan o'tish davrida bunday turdagi qiyosiy tadqiqotlar alohida qiziqish va qimmatlidir.

Biroq, akademik mobillik bo'yicha ilmiy nashrlar ko'pincha asosiy qarama-qarshiliklarni o'z ichiga oladi, chunki ular umumiy emas, balki har xil turdagi va akademik faoliyat turlarining rivojlanishining o'ziga xos tomonlarini (oliy ta'lim amaliyoti uchun qiziqarli va foydali) aks ettiradi. Mobillik oliy ta'limda akademik mobillikning xorijiy tajribasidan foydalanishni konseptual qo'llab-quvvatlash zarurligini dolzarblashtiradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini «Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida. 17.01.2019 yil. PF-5635-son.

2. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2020 y., 120 bet.

3. Бринев Н. С., Чуянов Р. А. Академическая мобильность студентов как фактор развития процесса интернационализации образования» [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.prof.ru/publ/omsk2/o60.htm/>

4. Ефремов, А.П. Об организации учебного процесса с использованием зачетных единиц [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rudn.ru/?page=689> Общая стратегия развития МГИМО (2009-2015) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.univolga.ru/sites/univolga.ru/files/mgimo.doc>.

5. Россия в Европейском пространстве высшего образования/под ред. Артамоновой Ю.Д., Демчука А.Л., Караваевой Е.В., Муравьевой А.А. – Издательство Московского университета. 125009. – 2015 г. – 62 с.

6. Khimmataliev D., Abdurakhmanova D., Usarboeva D. Advanced foreign experiences in organizing student independent education //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. В10. – С. 272-277.

7. Musurmonov R. et al. Zamonaviy ta'lim metodlari-ta'lim samaradorligi kafolati //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. Special Issue 20. – С. 181-188.

РЕЗЮМЕ

Akademik mobillikning rivojlanishi yangilik emas. Zamonaviy sharoitda universitetlar o'quv jarayonining majburiy komponenti sifatida akademik mobillikni rivojlantirishga harakat qilmoqda, ya'ni akademik mobillik ta'lim dasturlarini amalga oshirishning ajralmas qismiga aylanishi kerak.

Maqolada akademik mobillik dasturlarida talabalar uchun yuzaga keladigan muammolar, akademik mobillikning yetarli darajada rivojlanmaganligi sabablari yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ

Развитие академической мобильности не является чем-то новым. В современных условиях вузы стараются развивать академическую мобильность как обязательную составляющую образовательного процесса, то есть академическая мобильность должна стать неотъемлемой частью реализации образовательных программ.

В статье освещены проблемы, возникающие у обучающихся по программам академической мобильности, причины недостаточного развития академической мобильности.

SUMMARY

The development of academic mobility is not something new. In modern conditions, universities are trying to develop academic mobility as a mandatory component of the educational process, that is, academic mobility should become an integral part of the implementation of educational programs.

The article highlights the problems that arise for students in academic mobility programs and the reasons for the insufficient development of academic mobility.